

Notulen Expertsessie sociaaleconomische gevolgen Klimaatfonds

Datum: 31 augustus 2023

Locatie: Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Aanwezige experts: TNO, Sociaal Cultureel Planbureau (SCP), Sociaaleconomische Raad (SER), Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Wetenschappelijke Klimaatraad (WKR), Universiteit Utrecht en Universiteit Leiden

Inleiding voorzitter (EZK):

De voorzitter heet iedereen welkom en doet een voorstelronde. Afgesproken wordt dat het eindverslag van deze bijeenkomst conform Chatham House Rules naar de Tweede Kamer wordt verzonden.

De voorzitter leidt het onderwerp door toe te lichten dat in het Coalitieakkoord "Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst" het Klimaatfonds is aangekondigd van 35 mld. euro. De Instellingswet ligt inmiddels bij de Eerste Kamer en met Prinsjesdag wordt het definitieve Meerjarenprogramma (MJP) 2024 naar de Tweede Kamer verzonden. Parallel hieraan is er, mede dankzij het rapport "Rechtvaardigheid in Klimaatbeleid. Over de verdeling van klimaatkosten" van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), in toenemende mate aandacht, ook in de Tweede Kamer, voor rechtvaardigheid in het klimaatbeleid. Dit bleek ook tijdens de wetsbehandeling van de Instellingswet van het Klimaatfonds op 4 juli 2023 waar een amendement is ingediend dat de minister voor Klimaat en Energie verplicht om jaarlijks een onafhankelijke reflectie van experts uit te laten voeren op het MJP. Om hier ook nog voor 2024 zo goed mogelijk recht aan te doen is deze expertsessie voor een eerste reflectie georganiseerd.

De bijeenkomst is verdeeld in twee delen. In deel 1 is er ruimte voor een eerste reflectie op het MJP 2024. In deel 2 wordt stilgestaan bij hoe we de reflectie structureel kunnen vormgeven op de sociaaleconomische gevolgen van het Klimaatfonds.

Inleidende presentatie EZK:

Er is door EZK eerst een korte presentatie gegeven over rechtvaardigheid in klimaatbeleid en het Klimaatfonds. Er wordt toegelicht dat er verschillende lenzen zijn om te kijken naar de sociaaleconomische gevolgen van klimaatbeleid en de verdeling van de kosten ervan - voor huidige en toekomstige generaties (nu en later) en hier en elders. Hiervoor biedt het rapport van de WRR, de monitor brede welvaart en de generatietoets een goede basis. We hebben in het ficheformat voor het Klimaatfonds een veld toegevoegd dat mede aan de hand hiervan vraagt naar de sociaaleconomische gevolgen van het voorstel. In het MJP 2024 is op twee voorstellen een pilot uitgevoerd met een generatietoets op twee voorstellen. Goed om vanmiddag in gesprek te gaan over welke lenzen er zijn toegepast, en welke lenzen mogelijk missen.

Presentatie Klimaatfonds:

Er wordt toegelicht dat het ontwerp-MJP 2024 met de experts is gedeeld ter voorbereiding. Daar heeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) in de "Reflectie op voorstellen voor de inzet van middelen uit het Klimaatfonds. Een quickscan" een onafhankelijke reflectie op uitgevoerd. Daarbij is vooral gekeken naar de doelmatigheid van de subsidiemiddelen met het oog op het bereiken van de klimaatdoelen. In aanvulling daarop kan deze sessie helpen om de Tweede Kamer meer handvatten te geven om dit MJP goed te kunnen beoordelen vanuit brede welvaartspectief. In het MJP is in dat kader al een paragraaf per perceel toegevoegd over de neerslag van de subsidiemiddelen. Benadrukt wordt dat in de Kamer als aandachtspunt werd benoemd dat de besluitvorming over wat rechtvaardig is, uiteindelijk normatief is en politieke afweging vergt. Desalniettemin is vanuit de Kamer behoefte aan een onafhankelijke feitelijke reflectie.

Er volgt een korte uitleg over het MJP: het Klimaatfonds heeft drie doelen en kent zes percelen met elk een indicatief budget. In de voorjaarsbesluitvorming is naar aanleiding van politiek besluit in deze indicatieve budgetten geschoven. Op hoofdlijnen komen perceel 1 tot en met 4 (Kernenergie,

CO₂-vrije gascentrales, Energie-infrastructuur en Vroege fase opschaling) met name ten goede aan het energiesysteem en de benodigde (toekomstige) energiebronnen en dragers daarin. Deze middelen zijn indirect goed voor zowel huishoudens als het bedrijfsleven omdat zij als afnemers gebruik kunnen gaan maken van die energie. Initieel komen deze middelen echter wel terecht bij instellingen en bedrijven die deze grote investeringen zullen doen. Dit maakt het complex om makkelijk aan te wijzen waar het nut van de subsidies neerslaat. Perceel 5, Verduurzaming industrie en innovatie mkb, maakt verduurzaming van de grootste uitstoters alsmede het innovatief mkb mogelijk. Maar indirect slaat het nut van deze middelen ook neer bij huishoudens, die profiteren van betere, schonere producten, geproduceerd op een klimaatvriendelijkere manier. Perceel 6, Verduurzaming Gebouwde Omgeving, bevat de meeste regelingen die direct zorgen voor neerslag van subsidie bij huishoudens. Bijvoorbeeld de isolatieregelingen, die overigens ook goed zijn voor het mkb. Ook maatschappelijk vastgoed en maatschappelijke instellingen zoals scholen en ziekenhuizen kunnen gebruik maken van de middelen onder dit perceel.

In het voorjaar is bij de Voorjaarsnota een klimaatpakket gepresenteerd dat optelt tot 22 Megaton CO₂-reductie. Dit pakket bevat zowel normering, beprijzing als subsidiëring (de wortel en de stok). Bij bespiegelingen op het Klimaatfonds is het belangrijk de samenhang met normering en beprijzing te bezien. Of de middelen uit het fonds rechtvaardig zijn, hangt ook mede af van hoe de normering en beprijzing, die er zelfs expliciet aan gekoppeld kan zijn, uitwerkt. Let hierbij op dat in tegenstelling tot het IBO Klimaat, het Klimaatfonds niet werkt met de sectoren van het Klimaatakkoord, maar met eigen percelen. Deze overlappen, maar zijn niet gelijk aan elkaar. Het perceel Vroege fase opschaling faciliteert bijvoorbeeld de opschaling van waterstof, die bijvoorbeeld gebruikt kan worden in de industrie, maar kent ook voorstellen voor de mobiliteit.

Aan de hand van de figuur met het proces van het Klimaatfonds in de PowerPoint en het MJP 2024 wordt het proces omtrent het Klimaatfonds toegelicht. Deze informatie is met name nuttig om te bezien hoe we reflectie op de sociaaleconomische gevolgen structureler een plek kunnen geven. Het proces voor het Klimaatfonds kent vier fasen. Voor MJP 2025 begint het, net als afgelopen jaar bij het MJP 2024, met voorstellen die per perceel landen in zogeheten deelprogramma's. Hierover vinden kennis-aan-tafelsessies plaats, met experts van in ieder geval een kennisinstelling, planbureau en uitvoeringsorganisatie. In december zullen de voorstellen, inclusief eerste beoordeling van de fondsbeheerder, voorliggen bij het PBL voor een onafhankelijke reflectie. In het voorjaar vindt jaarlijks besluitvorming plaats over de voorstellen. Daarna wordt het voorstel middels het ontwerp-MJP 2025 aan beide Kamers voorgelegd. Voor het MJP 2025 is het denkbaar dat we ook een reflectie op de sociaaleconomische gevolgen door experts kunnen inbouwen in december. In deel 2 van de meeting praten we door over wat een mogelijk goede structurele invulling van de reflectie op de sociaaleconomische gevolgen is.

Deel 1: Eerste reflectie experts op Meerjarenprogramma 2024 van het Klimaatfonds

Het woord is nu aan de experts. Er is een aantal vragen van tevoren gedeeld. De experts beantwoorden die vragen, maar spreken ook in vrije vorm. Het is in het begin even zoeken naar het juiste abstractieniveau.

Gezien alle transitie in Nederland en de onzekerheid in de maatschappij wordt aangestipt dat de bril van brede welvaart ook bij het Klimaatfonds belangrijk is. Burgers en ondernemers zien grote vraagstukken op zich afkomen (in domeinen die burgers en ondernemers direct raken) allerlei dingen, maar hebben niet altijd grip op hun toekomst en/of werk- en leefomgeving, bijvoorbeeld op wat er met hun onderneming gebeurt. Mensen wachten soms af, zetten grote investeringen *on hold*. Richtinggevend (en werkend) perspectief is daarom hard nodig, met daarbij voldoende aandacht voor het MKB. Die afwachtendheid is onlosmakelijk verbonden met het verdelingsvraagstuk en groeiend onderhuids maatschappelijk ongenoegen. Ook de intergenerationele component, het toekomstperspectief van jongeren, is belangrijk in het verdelingsvraagstuk. Hier wordt een duidelijk link gezien met de generatietoets. Het Nationaal Groeifonds kent bijvoorbeeld ook een Raad van de Toekomst. Belangrijk om te borgen dat het toekomstperspectief ook in het Klimaatfonds zit. Let ook op de vorm en de wijze van inzet van de

generatietoets. Er zijn pilots geweest en daar zitten inzichten in waarvan kan worden geleerd tbv de doorontwikkeling van de toets. Belangrijk om de generatietoets goed in te zetten en de jongeren mee te nemen, dan heeft de toets grote toegevoegde waarde voor het Klimaatfonds. De generatietoets kan voor het Klimaatfonds een nuttig instrument zijn. De vraag is of het dan op alle maatregelen zou moeten. In ieder geval is belangrijk om meerdere leeftijdsgroepen in te bouwen.

Er wordt ingehaakt. De generatietoets is een mooie en belangrijke toevoeging aan het bestaande instrumentarium om generationele effecten van beleid beter in het vizier te krijgen, vooral omdat de belangen van jongeren vaak minder zwaar lijken te wegen in debatten en besluiten. Maar een omissie van de generatietoets is dat het geen oog heeft voor toekomstige generaties. Daarmee komen hun belangen nog minder aan bod in besluitvorming. Dit is een probleem, want de burgers die nu nog niet geboren zijn hebben straks wel rechten. Dat schept verplichtingen voor de burgers van nu. In de uitwerking van de generatietoets zoals die nu is, is veel ruimte voor verbetering. De uitwerking zoals die nu is gedaan in de generatietoets¹ lijkt de uitkomst van een gesprek dat een aantal mensen is aangegaan over twee concrete voorstellen. Wat je wil is dat zo'n toets steviger op modellen en achterliggende data is gebaseerd. Daarom is het belangrijk dat hiervoor parameters worden ontwikkeld zodat er naar de toekomst toe gemodelleerd kan worden op de effecten van maatregelen. Het is nu nog teveel uit de losse pols.

In het vervolg van het gesprek komt het belang van een langetermijnvisie naar voren voor draagvlak. Wat zijn de sociaaleconomische gevolgen, hoe ga je alle partijen betrekken en de stap laten maken? Burgerparticipatie is belangrijk, niet alleen om weerstand te voorkomen en te mitigeren, maar vooral ook om het gesprek vooraf te voeren zodat draagvlak ontstaat in de samenleving. Daarnaast belangrijk om goed te duiden wat het doel is. Randvoorwaardelijk en urgent is de arbeidsmarkt, die enorm belangrijk is en waar enorme tekorten zijn. Onze hele energie-infrastructuur moet om en heeft prioriteit, en de daarvoor benodigde mensen moeten worden opgeleid. Dit vraagt om het stimuleren van Leven Lang Ontwikkelen en tevens een goede begeleiding van meer mensen naar werk. De component arbeidsmarkt en scholing moet er echt sterker in. In het MJP zit wel een voorstel van 30 miljoen voor het opleiden van statushouders tot technici.

Er wordt ingehaakt. Vanuit de blik van energiearmoede is het ook belangrijk om mensen mee te krijgen. Voorkomen is beter dan genezen. Je ziet dat er bij vorige energietransities veel gerepareerd moe(s)t worden, denk aan de sluiting van de mijnen, de gaswinning. Repareren is moeizaam en brengt veel kosten met zich mee. Er is een risico dat de transitie langzamer gaat bij weerstand en het steeds moeten repareren van genomen besluiten. Veel percelen van het Klimaatfonds zijn technisch, en natuurlijk is ook die technische kantkant belangrijk. Maar er lijkt minder aandacht voor burgers en voor collectieve keuzes. Dat lijkt uit balans: de nadruk ligt momenteel bij het fonds op de technische transitie en minder op de maatschappelijke transitie. Die onbalans moet je proberen te voorkomen, zodat burgers mee kunnen in de transitie: je ziet op een aantal onderdelen dat er ongelijkheden kunnen ontstaan of bestaande ongelijkheden groter kunnen worden. Ook inclusie en exclusie is een aandachtspunt: Bijv. zero-emissiezones voor gemeenten die het centrum van een stad uitstootloos maken. Voor welke groepen impliceert dit dat zij moeilijker aan het sociale verkeer kunnen deelnemen, bijvoorbeeld doordat een bezoek aan de binnenstad voor hen een moeilijk wordt of zelfs niet meer mogelijk is? Of het voorstel voor *Demand side response*, dat mensen stimuleert om slimmer om te gaan met energie. Niet iedereen kan daar mogelijkwijs evenredig in mee. Het MJP lijkt daarmee op punten de nadruk te missen om een grotere welvaarts kloof te voorkomen die de transitie kan veroorzaken. Een eerlijk proces om in mee te doen, dat kan je opstellen en daar zijn handvatten voor. Belangrijk om over mogelijke onrechtvaardigheden na te denken. Maar vooral ook nu al bij de verdeling van budgetten en in het Klimaatfonds aandacht aan te besteden.

¹ Zie de toepassing van de generatietoets op twee voorstellen van het Klimaatfonds in Kamerstuk 32813, nr. 1230 (toepassing op het [Nationaal Isolatieprogramma](#) en op [Laadinfrastructuur voor Wegvervoer](#)).

Daarnaast is aandacht nodig voor mogelijke directe en indirecte gevolgen van maatregelen voor verschillende groepen burgers naar hulpbronnen incl. financiële situatie, kennis en vaardigheden, sociaal netwerk, gezondheid, beschikbare tijd, en (andere) aspecten van doenvermogen.

Er wordt opgemerkt dat er verschillende punten van belang zijn. Het Klimaatfonds gaat vooral over baten: wie krijgt er middelen ter ondersteuning van de transitie. Uit de stukken wordt echter niet inzichtelijk waar de middelen vandaan komen. En ook keuzes daaromtrent hebben in potentie grote sociaaleconomische implicaties, die nu buiten beeld blijven. Waar komt dat geld vandaan? Dat is lastig te vinden in de stukken. Er zijn verschillende politieke keuzes te maken. Hoe zou je het kunnen vullen en welke rechtvaardigheidsbeginselen je hangen daaraan als uitgangspunt hanteert?

- Je kan een fonds bijvoorbeeld jaarlijks aanvullen met inkomsten van heffingen op bedrijven en burgers. Zou het Klimaatfonds zo worden gevuld, dan gaat het principe de vervuiler betaalt op omdat het tenslotte bedrijven en burgers zijn die nu ook bijv. CO₂ uitstoten. Maar ook het profijtbeginsel geldt, want bedrijven en burgers plukken de vruchten. Dan heeft dat andere gevolgen voor de verdeling van lusten en lasten van de energietransitie (zoals schone lucht, goedkope energie, strategische autonomie).
- Maar vul je het fonds met inkomsten uit vergroening van de economie, dan krijg je andere effecten. Vervuiling belast je daardoor en zo maak je niet-duurzame producten duurder— de vervuiler betaalt. Tegelijkertijd maak je 'groene' producten goedkoper en komen zo meer in trek. Er zijn wel tweede-orde-effecten: bijvoorbeeld omdat het duurder worden van basisbehoeften groepen in minder sterke financiële situatie relatief hard raakt en gevolgen heeft voor de bestaanszekerheid. Tevens speelt het probleem van grondslagerosie (belastingderving).
- Een derde mogelijke bekostiging is dat het Klimaatfonds in één keer wordt gevuld door leningen aan te gaan op de financiële markt en die over een periode van 10 jaar terug te betalen. Dan speelt het profijtbeginsel en de vervuiler betaalt, want de meeste belastingbetalers zullen profijt hebben van de investeringen en huidige generaties dragen de komende tien jaar naar verwachting ook nog bij aan vervuiling.
- Een vierde manier van het vullen van het fonds is het in één keer ophalen op de financiële markt en over lange termijn terugbetalen, bijvoorbeeld 30 jaar. Dan spelen de principes van bescherming van bestaande rechten mee. Wij kunnen als huidige generatie dan doen wat we doen, het kost ons geen extra geld, maar er is ook weinig prikkel om nu te verduurzamen wat de transitie vertraagt en duurder kan maken. Dit sluit ook aan bij het principe dat je een minimale ondergrens voor mensen wilt borgen. Mensen met weinig geld zakken nu dan niet door bestaansminimum, ze draaien tenslotte grotendeels niet op voor het terugbetalen van de lening. En het gedeelte dat huidige generaties wel terugbetalen wordt uitgesmeerd over 30 jaar waardoor lasten per huishouden per jaar ook lager uitvallen. Het profijtbeginsel gaat dan op voor toekomstige generaties. Zij hebben dan profijt van een beter klimaat door het Klimaatfonds, maar dragen dan ook mee in de last van afbetaling.

Welke wijze van vullen van het Klimaatfonds de voorkeur heeft, hangt af van welke verdeling wordt toegepast, en dus ook of het fonds jaarlijks wordt aangevuld, of dat leningen voor korte of lange termijn wordt aangevuld.

In het Coalitieakkoord is opgeschreven dat de vervuiler betaalt. Het PBL (2018, Monetaire milieuschade in NL) heeft bijvoorbeeld vastgesteld dat redelijke een CO₂-milieuprijs ongeveer 100 euro bedraagt. Een ander rapport van het PBL (2021, Klimaatverandering in de prijzen) laat zien dat er grote prijsverschillen zijn per sector voor iedere uitgestoten ton CO₂. Blijkbaar is de vervuiler betaalt in sommige sectoren wel en in andere sectoren niet leidend.

Rechtvaardigheidsprincipes (WRR-indeling) t.a.v. draagkracht en solidariteit worden in de stukken wel geadresseerd in woorden, maar daar waar budgetten worden verdeeld komt een ander beeld naar voren. In de budgetverdeling lijkt m.n. verdeling o.b.v. grootste nut te overheersen. Andere verdelingsprincipes komen minder tot uitdrukking. Er is beperkt sprake van het 2e (o.b.v.

individuele rechten en vrijheden), 3e (draagkracht, solidariteit) en 4e principe (vervuiler betaalt, verduurzamer verdient).

Algemene aandachtspunten bij de verdeling van middelen: Is er in bredere zin sprake van een rechtvaardige verdeling van lusten en lasten? Een meerderheid van de burgers heeft het gevoel dat de kosten van klimaatpak niet eerlijk zijn verdeeld tussen burgers en bedrijven. Het is de vraag hoe dit in de praktijk uitpakt. Het verdient aanbeveling hier goed naar te kijken. Hiervoor werd al benoemd dat burgers relatief veel belasting betalen via accijns op benzine. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor het energiegebruik in de woning, ook daar betalen burgers relatief veel belasting vgl met grootverbruikers. Tegelijkertijd lijkt slechts een relatief klein deel van het totale budget van het Klimaatfonds te zijn gealloceerd voor de ondersteuning van burgers (individueel) en burgerinitiatieven (collectief). Terwijl in de klimaatpak ook van burgers veel wordt verwacht. Kortom, een belangrijke vraag is: Hoe verhoudt de verdeling van middelen zich tot hetgeen (van burgers en bedrijven) wordt gevraagd. Is de verdeling van lusten en lasten rechtvaardig en in balans? Kan dat beter (en hoe)?

Verder, ten aanzien van rechtvaardigheid en toetsing: het is belangrijk dat vooraf, expliciet en transparant wordt bekeken welke verdelingsbeginselen mogelijk zijn bij klimaatbeleid, en hoe die verschillende beginselen uitpakken in de praktijk. Dit is lastig, want gedegen, modelmatige inschattingen over de effecten van verschillende verdelingsbeginselen ontbreken voornamelijk. Je moet dus toe naar de ontwikkeling van parameters en modellen die inzichtelijk maken hoe lasten neerslaan als verdeeld wordt via het ene of andere verdelingsbeginsel. Het zorgt ervoor dat inzicht ontstaat in de mogelijke verdelingen, en dat er transparantie ontstaat over de afweging van die verdelingen.

Er wordt aangesloten bij dat toetsing vooraf moet. Zoiets als een generatietoets is goed, maar het kan beter en meer ingezet worden. Dit toepassen op het Klimaatfonds is niet makkelijk, de insteek verschilt erg per perceel. De eerste vijf percelen lijken indirecte effecten te hebben voor huishoudens. Zelfs de effecten op bijvoorbeeld werkgelegenheid zijn moeilijk te kwantificeren, ook al kan je werkgelegenheid goed meten. Het is namelijk moeilijk te zeggen hoe erg bijvoorbeeld werkgelegenheid als van één specifieke subsidie van de Nederlandse overheid afhangt, er kunnen ook vele andere oorzaken zijn. Effecten zijn dus lastig op maatregeleniveau te kwantificeren. En de portemonnee is niet het enige doel. Ook energie-onafhankelijkheid, goed willen doen als land etc. Bij het zesde perceel, en met name het Nationaal IsolatieProgramma, zou je wel veel beter de effecten op de huishoudens in kaart moeten kunnen brengen, daarvoor moet ook meer kennis ontwikkeld worden zoals nu gebeurt met energiearmoede. Wat betreft de eerste percelen moet je alert blijven op maatregelen die wel degelijk direct effect hebben op de huishoudens. Bijvoorbeeld voor zero-emissiezones zou je beter uit kunnen zoeken wat het effect is per doelgroep. Maar dat is lastig. Er is nog weinig kennis over hoe beleid bij mensen neerslaat. Het effect van heffingen is al vaker onderzocht, maar voor het indirecte effect van subsidies is het lastig. Om het effect van subsidies en heffingen op huishoudens te kunnen meten, moet je weten wat het consumptiepatroon is. Wat levert dat voor effect op, en voor wie? Het gaat niet alleen om kijken naar inkomensklassen en dan de lage inkomensklassen compenseren met een *lump sum* bedrag. Het is belangrijk om alert te zijn op waar je concreet verschillen kan zien, en soms is het effect ook niet te kwantificeren. Daarom goed om de uitgaven voor de klimaattransitie te verbinden aan een wenkend perspectief: dit is waar we naar toewerken voor de toekomst, en deze voordelen levert dat op. Wat is de stip op de horizon waar het fonds naartoe wil werken, die onderbouwend moet zijn voor de gemaakte keuzen ten aanzien van de selectie van: (1) deze percelen zelf, (2) de budgetverdeling tussen de percelen en (3) de budgetverdeling binnen de percelen.

Een expert merkt op dat het lijkt alsof beslissingen in het fonds met name gemaakt worden met het oog op doelmatigheid. Dat is begrijpelijk. Maar het is goed om alert zijn. Waar zijn er concrete gevolgen voor mensen? Hou die in de gaten.

Rechtvaardigheid is een vrij gecompliceerde vraag. Er zijn geen makkelijke antwoorden. Vragen rondom sociaaleconomische gevolgen, draagvlak en verdelingsvraagstukken komen op allerlei manieren naar voren. Wie betaalt het fonds, komt het uit de algemene middelen, of wijs je specifieke heffingen aan? Ten aanzien van de generatietoets: wat is de lengte van geldlening? Dat maakt uit wie je voor de generatietoets vraagt. Wat wordt er juist niet gefinancierd? Er is nu te weinig nadruk op de maatschappelijke transitie. Minstens zo belangrijk als te kijken naar waar het Klimaatfonds wel in investeert, is te kijken naar waar het niet in investeert. Wat je juist niet financiert, zijn ook keuzes. Ook die keuzes hebben gevolgen voor verdeling van welvaart. Het Klimaatfonds klinkt heel breed. Maar als je naar de middelen kijkt is de focus echt op techniek. Het indicatieve budget per perceel is ook verschillend. Het maakt nogal wat uit: 3 of 15 mld. euro, en dit is al een heldere keuze aan de voorkant. Binnen het MJP maak je dus al duidelijke keuzes, bijvoorbeeld over hoe je het geld verdeelt. Belangrijk om dit goed inzichtelijk te maken. De uiteindelijk neerslag moet blijken. Er kan nu alleen worden ingeschat hoe het in de uitvoering gaat en waar het voordeel uiteindelijk neerkomt. Je hebt hier verschillende dimensies, bijvoorbeeld bij welke generatie het voordeel landt, maar er zijn meer dimensies. Bijvoorbeeld de schaal van het bedrijf, mkb of grote industrie. Bijvoorbeeld provincie of randstad. Zo zijn er meer.

Het is belangrijk om al deze dimensies in kaart te brengen. Dan kan de afweging plaatsvinden wat belangrijk is. Dit inzichtelijk maken kan je gedurende het traject zelf al doen. Lerend bezig zijn. Lerend evalueren. Er zijn veel onbekende factoren, en fouten maken mag. Ook is een sturende rol vanuit de politiek nodig. De klimaattransitie blijft voorlopig wel een thema. Let op dat de gevolgen bijna niet in te schatten zijn op project- of perceelniveau. Er zijn zoveel afhankelijkheden, ook met andere beleidsinstrumenten. Maak dat via een brede dialoog inzichtelijk. Er zal niet één getal te hangen zijn aan de individuele maatregelen.

Er wordt aangevuld. Denk ook na over de risico's en mogelijkheden voor de sociaaleconomische gevolgen die je wilt meenemen als aandachtspunten. Een risico is bijvoorbeeld dat geld voor waterstof terechtkomt bij kleine innovatieve bedrijven en dat een paar daar heel rijk van worden. Wat doe je dan? De subsidie betreft immers belastinggeld.

Daarnaast wordt een aantal concrete aandachtspunten meegegeven voor het analysekader voor de fiches dat gehanteerd wordt. Het analysekader kan helpen om meer grip te krijgen op de sociaaleconomische gevolgen. Algemeen viel op dat in het MJP grote investeringen worden gedaan uit publieke gelden en dat die in veel gevallen neerslaan bij private partijen. Hoe weet je dan bij wie het precies komt, en wie heeft er dan straks het eigendom en wie heeft zeggenschap? Wie profiteert van het rendement uit deze publieke investeringen? Wat is er mogelijk om te zorgen dat deze investeringen dan deels terugvloeien naar de algemene middelen? Kan je bijvoorbeeld publiek mede-eigendom krijgen? Belangrijk om aan de voorkant daar goede afspraken over te maken en vast te leggen: Voor wie zijn toekomstige rendementen van investeringen uit deze publieke middelen?

Er wordt opgemerkt dat in de stukken gesteld wordt dat veel middelen indirect naar de burgers vloeien, maar het valt op dat een groot deel van het budget wel direct gaat naar het grote bedrijfsleven. Er gaat minder naar het mkb en burgers. Daar kan je naar kijken. Hoe zijn die afwegingen gemaakt? Zijn er verschillende actoren gehoord, inclusief de samenleving? In het algemeen zien we in onderzoek dat burgers de lusten en de lasten van klimaatbeleid oneerlijk verdeeld vinden tussen burgers en bedrijven. Dat geldt zelfs voor de meerderheid van de burgers. Welke principes liggen daaraan ten grondslag? Kan de samenleving meer profiteren van de rendementen op duurzame investeringen?

Specifiek bij waar de middelen direct naar de samenleving vloeien is het goed om te doordenken hoe voor een rechtvaardige verdeling kan worden gezorgd. Uit onderzoek weten we bijvoorbeeld dat er een risico bestaat op ongelijke toegang tot subsidies als daar niet nadrukkelijk aandacht voor is. Mogelijke oorzaken zijn verschillen in (bijv. digitale- en taalvaardigheden, mogelijkheid om

voor te financieren, opleidingsniveau bij mensen, etc. Het is een aandachtspunt hoe ervoor te zorgen dat deze middelen ook degenen bereiken die daar nu minder de toegang toe vinden.

Er wordt toegevoegd dat opviel dat in de reflectie van PBL waar het gaat over de beleidsdoelen van de verschillende percelen, PBL met name voor kernenergie en gascentrales stelt dat als hier geen middelen heen zouden vloeien, investeringen mogelijk alsnog vanwege het ETS gedaan zouden worden. Hieruit kan je afleiden dat de subsidies dus ook een anders beleidsdoel nastreven dan alleen emissiereductie. Bijvoorbeeld het diversifiëren van de energievoorziening of het bereiken van meer energie-onafhankelijkheid. Het Klimaatfonds lijkt expliciet bedoeld voor CO₂-reductie, maar er zijn dus ook andere doelen. Maak expliciet waar het gaat om emissiereductie en waar om andere dingen. Wat interessant was, was dat PBL ook een *counterfactual* deed: wat nu als de subsidie er niet komt, wat gebeurt er dan? Dit is een goede vraag om dergelijke vraagstukken te analyseren.

Er wordt toegezegd concrete aanbevelingen t.a.v. het ficheformat na te zenden.

EZK reageert in het algemeen kort op alle reflecties:

Veel dank voor alle inbreng. Erg interessant en heel goed om te zien dat er vanuit verschillende perspectieven gekeken wordt naar rechtvaardigheid in het MJP, maar dat er ook veel overlap is in de gemaakte opmerkingen. Er is bijvoorbeeld overlap in het feit dat het vaststellen van de sociaaleconomische gevolgen pionieren is. Modellen en voldoende kennis zijn er nog niet, maar de klimaat- en energietransitie gaat zeker tot 2050 door dus er is nog genoeg ruimte om dit te ontwikkelen. Verder herkennen we dat de effecten niet alleen voortvloeien uit de subsidies, maar dat normering en beprijzing evengoed verdelingseffecten hebben. In de integrale blik op deze maatregelen samen kunnen nog stappen gezet worden. De relevante informatie over verdeling wil je het liefst zo snel mogelijk hebben.

Sommige experts pleitten daarom om de nodige informatie al van tevoren in het ficheformat uit te vragen. Fondsbeheerder licht toe dat dit in het ficheformat voor het MJP 2025 inmiddels inderdaad is aangepast ten opzichte van die voor 2024. Ook de impact op volgende generaties (nu en later) en andere landen (hier en elders) is daarin verwerkt. Interessant punt over waar het geld om het Klimaatfonds mee te vullen vandaan komt. De 35 mld. euro voor het fonds wordt betaald uit de algemene middelen. Die kennen conform de begrotingsregels scheiding van inkomsten en uitgaven. Er was bij aanvang van het Coalitieakkoord geen expliciete link tussen bijvoorbeeld klimaatheffingen- en belastingen enerzijds en subsidies uit het fonds anderzijds. Tegelijkertijd zijn er naar aanleiding van de voorjaarsbesluitvorming buiten het Klimaatfonds om ook extra middelen vrijgemaakt, bijv. voor tweedehands elektrisch auto's, die wel gekoppeld waren naar aanvullende normering in de mobiliteitssector. Zoals eerder vermeld schuift de indicatieve verdeling over de percelen van de 35 mld. euro ook. Dit kan gezien worden in relatie tot de sectordoelen voor emissiereductie. Daar zit een koppeling: als een sector veel reductie moet leveren, zijn ook subsidies nodig om die transitie mogelijk te maken. Zo zijn in het voorjaar de sectordoelen voor emissiereductie voor de industrie opgehoogd. Verder valt op dat de reflecties breed waren en bijvoorbeeld ook gingen voor het belang van een stip op de horizon voor draagvlak.

Deel 2: Structurele inpassing van de reflectie op sociaaleconomische gevolgen

EZK wil graag horen wat de experts zien voor mogelijkheden om de reflectie op de sociaaleconomische gevolgen van het Klimaatfonds in de toekomst structureel in te bouwen. Hierbij wordt gemeld dat een aandachtspunt is dat je niet enkel naar het Klimaatfonds alleen kan kijken, zoals eerder geconstateerd. Het hele voorjaarspakket Klimaat bevatte meer dan honderdtwintig maatregelen, daarvan is het Klimaatfonds maar een deel. En dat pakket stond nog weer los van overig bestaand beleid. Het is dus een aandachtspunt op welk niveau je de reflectie doet. Op maatgelniveau, of op een hoger niveau, bijvoorbeeld het hele fonds?

Een expert geeft mee dat je het niet zo concreet zult kunnen maken, dat je in een MJP kunt zeggen: deze maatregel leverde dit aantal banen op, en zoveel ton emissiereductie. Dat is simpelweg onmogelijk om op dat niveau te bepalen. Bovendien leidt die aanpak niet tot systeemverandering, maar tot hokjesdenken.

Dit wordt bevestigd. Systeemverandering is belangrijk. Maar mensen zijn ook op zoek naar grip. Daarom monitoren, evalueren en leren (MEL). Hier zit een link met het ficheformat, brede welvaart en de generatietoets. Maatschappelijke partijen zijn ook op zoek naar hoe je anders impact kan meten. Dus niet hokjesdenken, maar wel zoveel mogelijk meetbaar, of in ieder geval inzichtelijk maken.

Er wordt aangevuld. Moet de reflectie per maatregel of breder. Breder lijkt logisch, maar hoe is de vraag. Je moet in ieder geval de indiener van het fiche vragen naar de sociaaleconomische gevolgen. De persoon die de maatregel indient moet ook nadenken over wat de maatregel toevoegt maatschappelijk gezien. Wat is de additionaliteit op sociaaleconomische niveau? Wat doet het voorstel voor welk maatschappelijk probleem? Kortom bouw aan een analysekader wat ook voldoende aandacht geeft aan de maatschappelijk impact (in verhouding tot economische en ecologische impact). In andere woorden aan analysekader dat bijdraagt aan toekomstige brede welvaart. Het Nationaal Groeifonds werkt hier ook aan – daar zit mogelijk kennis van hoe dat te gebruiken voor het Klimaatfond. Dit moet je uitvragen. Over andere aspecten, zoals emissiereductie, reflecteert het PBL al. Dat zou je ook voor de sociaaleconomische gevolgen kunnen inregelen. Een analysekader waarin brede-welvaartsaspecten, mechanismen rond in- en exclusie, ongelijkheden en rechtvaardigheid worden geadresseerd kan daarvoor een goede basis zijn.

Er wordt opgemerkt dat het belangrijk is dat je de indiener vraagt naar welk verdelingsprincipe het fiche hanteert. Daarnaast is het goed om te bedenken welke principes de fondsbeheerder hanteert en dat die ook expliciet worden gemaakt. De fondsbeheer moet, mede naar aanleiding van een amendement tijdens de wetsbehandeling, ook aangeven hoe klimaatrechtvaardigheid is meegewogen bij de beoordeling.

Er wordt gevraagd hoe de fondsbeheer die afweging gaat maken. Op grond waarvan beslis je dat dat beginsel het juiste is? De fondsbeheerder licht toe dat de politiek uiteindelijk gaat over verdeling van de middelen. Ambtelijk fondsbeheer geeft alleen een advies. Als je kijkt in reflectie van PBL is het zelfstandig significant effect op emissiereductie van subsidies uit het Klimaatfonds nagenoeg 0. Want normering en beprijzing borgen de emissiereductie, terwijl het Klimaatfonds de transitie mogelijk en draaglijker maakt. Voorbeeld hiervan is het perceel Energie-infrastructuur. Infrastructuur heeft geen eigen zelfstandig emissiereductie-effect, maar is wel randvoorwaardelijk om middels het gebruik van duurzame energie fossiele energie te verdringen, en zo emissiereductie te bewerkstelligen. Investerings zonder zelfstandig emissiereductie-effect zijn dus weldegelijk nodig om het toekomstig energiesysteem mogelijk te maken en nu al onderdeel van het MJP 2024.

Er wordt ook gezegd dat burgerparticipatie gemist wordt in het fonds. EZK geeft aan dat er beleid is voor burgerparticipatie, maar dat dat niet allemaal uit het Klimaatfonds gefinancierd wordt. Het Klimaatfonds is immers niet het enige instrument voor de klimaat- en energietransitie. De experts benadrukken dat het succesvol zijn van de klimaattransitie ook veel samenhangt met gedrag, dus mensen moeten het mee kunnen maken en het rechtvaardig vinden. Burgers moet je echt meenemen. Daarom is er een kritische noot op het indirect doorwerken van de voordelen van de subsidies voor bijvoorbeeld waterstof en bedrijven richting consumenten. Er wordt aangenomen dat burgers vanzelf de voordelen merken van schonere energie. Dat is niet altijd waar, zeker niet als er marktmacht is of als de prijs internationaal bepaald wordt.

Het *trickle down* effect van de middelen is dus diffuus. Voor mensen kan het voelen alsof de indirecte link tussen de subsidies en de voordelen voor mkb en huishoudens er niet is, omdat die

indirect is vanwege gevoerde inkomenspolitiek. Mensen zien dan niet direct wat ze financieel terugkrijgen, dat ze met andere middelen gecompenseerd worden. Ze zien alleen de rekening, dat is funest voor het draagvlak voor klimaatbeleid. Bovendien: schone lucht relateer je niet aan de prijs aan de pomp van benzine of aan subsidies voor elektrische voertuigen.

Aandachtspunt is ook de monopolievorming. Kunnen mensen meegenieten van de rendementen? Geef regelingen zo vorm dat er maximale kennispillovers zijn. Daar wordt door EZK zeker al op gehamerd. Hier wordt ook door PBL op geadviseerd. Verplicht deelnemende projecten in subsidieregelingen bijvoorbeeld om kennis openbaar maken.

Perspectief is ook belangrijk. Dat perspectief is brede welvaart in de toekomst. Er mist de stip op de horizon voor dit fonds. Is het doel brede welvaart of de doelen in de klimaatwet? Hoe draagt het fonds op welke manier aan welk doel bij? Dat is ook belangrijk voor draagvlak. Je hebt risico dat mensen alles verwachten van hét Klimaatfonds. Hoe kan je dat voorkomen? Maak duidelijk waar het toe dient en hoe dit fonds zich onderscheidt van andere fondsen en middelen.

Let ook op bij de verdeling van de middelen. Misschien is het logisch dat 80% van het geld ingezet wordt voor specifieke technische doeleinden. Maar het fonds moet ook tastbaar zijn voor de gewone burger en het MKB. Timmer niet alles dicht met als argument doelmatigheid. Er moet ruimte zijn voor dingen die tastbaar zijn voor gewone mensen.

Er wordt opgemerkt dat het aanpakken van het klimaatprobleem ook inherent een marketingprobleem kent. Er moet veel gebeuren, het kost veel geld en tijd, en het is technocratisch. Daarom is het juist belangrijk om te schetsen hoe Nederland er in 2060 uitziet. Wat levert de transitie ons op? Want we moeten de stap wel echt maken. Let op de delicate balans tussen de samenleving de juiste kant op duwen en het aantrekkende effect van het wenkende perspectief. Want nu zijn we op weg naar méér dan anderhalve graad en actie is nodig.

De fondsbeheerder vraagt of er ideeën zijn wie die reflectie op de sociaaleconomische gevolgen kan doen?

Er wordt geopperd om de SER hier een rol in te geven. Zo kan er van tevoren overleg zijn met sociale partners. De fondsbeheerder geeft aan dat we hierbij moeten oppassen dat we niet de politieke discussie over rechtvaardigheid gaan voeren maar vooral kijken of we effecten inzichtelijk kunnen krijgen. De Kamer gaf aan dat met name behoefte is aan onafhankelijke feitelijke reflectie op de voorstellen. PBL checkt bijvoorbeeld de plausibiliteit van de geclaimde emissiereductie-effecten in fiches. Zoiets, maar dan op de geclaimde sociaaleconomische gevolgen, zou helpen. Daardoor kan de fondsbeheerder de voorstellen beter wegen.

Er wordt gesteld dat periodieke monitoring belangrijk is. Zeker ook wanneer heroverweging nodig kan zijn. In de fiches moet een goed analysekader komen waarin bredewelvaartselementen goed zijn afgedekt. Principes moeten expliciet weegbaar zijn.

Er wordt door experts aangegeven dat het belangrijk is dat brede welvaart als een algemeen fondsdoel helder is. Aangegeven wordt dat ook verdelingsvraagstukken expliciet benoemd moeten worden. Blijf dat benoemen tot onder aan de keten. Mensen moeten ook een verhaal hebben bij wat er gebeurt. Die verhalen kan je ook ophalen. Dat systeem van monitoren en evalueren moet je stap voor stap opbouwen en in de keten vertalen. Planbureaus kunnen daar in brede zin wat over zeggen. Benut ook de wetenschap, op het gebied van transformatieve investeringen. Neem *lessons learned* uit de praktijk mee.

Daarnaast: hoe kan je burgerperspectief toevoegen? Hoe kijken burgers tegen de transitie aan? Hun beeld kan ook veranderen door de tijd heen. Monitoring heeft middelen nodig, vaak gaat de discussie bij monitoring over het benodigde geld. Evaluatie leidt uiteindelijk tot efficiëntiewinst op grote investeringen. Het kan dus veel geld besparen. Het advies zou daarom zijn om een deeltje

van de middelen uit het Klimaatfonds uit te hoeken voor leren en evaluatie. Voorkomen zodat je niet hoeft te genezen. Daarom ook belangrijk om regelingen te evalueren die vanuit het fonds gesubsidieerd worden. Soms worden nieuwe en soms worden reeds bestaande regelingen gesubsidieerd. EZK geeft aan dat subsidieregelingen sowieso periodiek worden geëvalueerd. Die evaluaties kan je betrekken bij beoordelingen van het Klimaatfonds als het bestaande regelingen betreft.

De fondsbeheerder benadrukt in reactie hierop dat lerend evalueren inderdaad belangrijk is, zodat je kunt bijsturen en geeft aan dat dit door het stellen van de voorwaarde van kennisdeling bijvoorbeeld ook al gebeurt. Bijvoorbeeld bij waterstof: er wordt klein begonnen met projecten van 50 MW, dan 100 MW, dan 500 dan 1.000 MW. Dan kan je deelbeslissingen maken naar gelang de uitrol goed lukt. Ook passen we tranchering toe, eerst een deel van de middelen, later meer als er beter inzicht is in de uitwerking. Zo borgt de fondsbeheerder dat er leereffecten zijn.

De experts merken op dat deze leereffecten voornamelijk zien op kosteneffectiviteit, maar dat EZK de leereffecten ook moet proberen te betrachten in het kader van de sociaaleconomische gevolgen en rechtvaardigheid. Als voorbeeld wordt de salderingsregeling genoemd. Saldering gaf een enorme push aan de markt het aandeel zonne-energie in Nederland, alsmede aan kostendaling van zon-pv. Maar de regeling is volgens de expert een onrechtvaardige regeling omdat ook lagere inkomens betalen voor het voordeel van mensen met zonnepanelen, die doorgaans hogere inkomens hebben. Het voordeel is voor huishoudens met panelen, maar de kosten worden gesocialiseerd. Verdelingen en de rechtvaardigheid daarvan kunnen dus ook met de tijd veranderen. Je moet daarom dus lerend evalueren. Effecten kunnen ook opeenstapelen. In alle sectoren zitten effecten voor de burgers. Draagvlak kan ook vervallen of groeien.

Er wordt nog toegevoegd: er is nog weinig gesproken over internationale rechtvaardigheid. Ook dit is een belangrijk thema. Goed om die vraag mee te nemen. Wat zijn effecten op biodiversiteit en CO₂ wereldwijd van maatregelen uit het fonds? Prikkel indieners om daar over na te denken. Nog een kleine suggestie: in het fiche wordt gesproken over "neveneffecten", maar dat straalt prioritering uit. Dan kan beter worden aangepast naar "brede welvaart effecten of andere effecten".

Er wordt geconcludeerd dat de stukken voor het Klimaatfonds, alsmede de vragen, best wel complex zijn. Ten aanzien van de vraag wie het klimaatbeleid kan beoordelen op rechtvaardigheid wordt geopperd dat bijvoorbeeld een soort *Just Transition Committee* dit zou kunnen doen. Hierbij wordt opgemerkt dat dit dan wel weer een extra commissie is. Bovendien bestaan er al verschillende gremia die zich, ook vanuit het maatschappelijk veld, bezig houden met de klimaattransitie. Er wordt doorgesproken over welke organisaties bepaalde expertise in huis hebben om in toekomst te helpen met reflecties en de effecten op huishoudens, zoals TNO, het Centraal Planbureau (CPB) en SCP. Er wordt afgesproken over deze vraag nader na te denken en daarover contact te hebben.

Einde bijeenkomst

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

Sessie sociaal- economische reflectie *light*

Klimaatfonds
Meerjarenprogramma 2024
31 augustus 2023

Ontwerp Meerjarenprogramma Klimaatfonds 2024

Agenda

15.05 – 15.30 Introductie

- Voorstelronde
- Toelichting rechtvaardigheid in klimaatbeleid
- Toelichting Klimaatfonds en ontwerp MJP 2024

15.30 – 16.15 Deel 1: Eerste reflectie op sociaaleconomische gevolgen MJP 2024

16.15 – 16.45 Deel 2: Verbetering toekomstige reflectie op sociaaleconomische gevolgen van klimaatbeleid

16.45 – 17.00 Afronding en vervolgstappen

Toelichting Rechtvaardigheid in Klimaatbeleid

Er zijn verschillende lenzen om te kijken naar sociaaleconomische gevolgen en verdeling daarvan

Grootste nut

Verdeling op basis van grootste nut

Individuele rechten en vrijheden

Verdeling per capita

Verdeling op basis van bestaande rechten

Verdeling op basis van eigen verantwoordelijkheid

Draagkracht en solidariteit

Verdeling op basis van draagkracht

Verdeling ten gunste van de minstbedeelden

Verdeling met behoud van minimale ondergrens

Bijdrage en profijt

Verdeling op basis van de vervuiler betaalt

Verdeling op basis van profijt

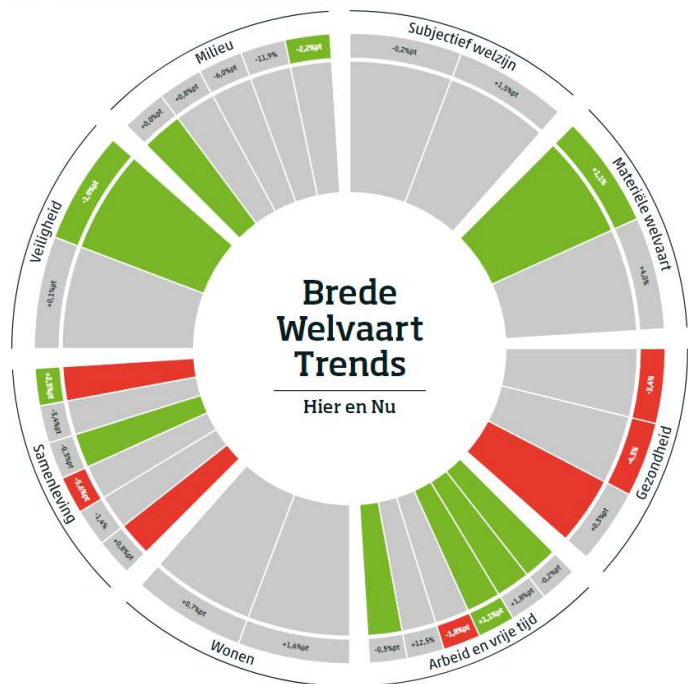
Verdeling op basis van de verduurzamer verdient

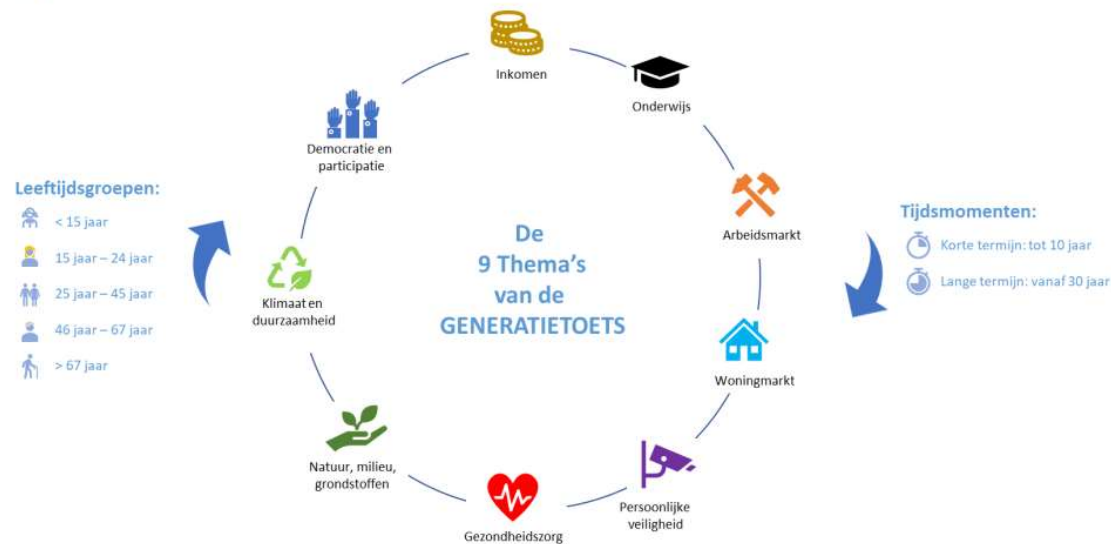

Er zijn verschillende lenzen om te kijken naar sociaaleconomische gevolgen en verdeling daarvan

Brede-welvaartrends en SDG's (BWT): hier en nu

Figuur 1. De thema's, leeftijdsgroepen en tijdsmomenten van de Generatietoets.

Toelichting Klimaatfonds

36 274 Tijdelijke regels inzake de instelling van een Klimaatfonds (Tijdelijke wet Klimaatfonds)

Nr. 53 GEWIJZIGD AMENDEMENT VAN DE LEDEN THIJSSSEN EN KRÖGER TER VERVANGING VAN DAT GEDRUKT ONDER NR. 25
Ontvangen 6 juli 2023

De ondergetekenden stellen het volgende amendement voor:

I

In artikel 2, tweede lid, wordt in de aanhef na «te beperken» ingevoegd «en om bij te dragen aan een rechtvaardige klimaattransitie».

II

Artikel 7 wordt als volgt gewijzigd:

1. Voor de tekst wordt de aanduiding «1.» geplaatst.
2. Er wordt een lid toegevoegd, luidende:
2. Onze Minister zal ten behoeve van het opstellen van het meerjarenprogramma experts laten reflecteren op de sociaaleconomische gevolgen.

Toelichting

De klimaattransitie zal eerlijk zijn of zal niet zijn. Klimaatverandering bedreigt onze manier van leven. Om onze klimaatdoelen te halen is versnelling geboden. Tegelijkertijd is de klimaattransitie ingrijpend en mogen we de rechtvaardigheid van die transitie niet uit het oog verliezen. Er zijn immers meerdere wegen die naar Parijs leiden.

Nu is er nog te vaak te weinig aandacht voor de rechtvaardigheid van de klimaattransitie.

Recent nog concludeerde de WRR dat rechtvaardigheid een prominente en geïnstitutionaliseerde plek moet krijgen in de ontwikkeling van het klimaatbeleid, en dat dit een centrale overweging moet zijn in het opstellen van klimaatmaatregelen. De indieners zijn daarom van mening dat rechtvaardigheid ook expliciet moet worden opgenomen in de

wetsdoelstelling. Het is daarom van belang dat de fondsbeheerder uitgaven uit het fonds expliciet beoordeelt op basis van rechtvaardigheid, ten minste op pakkeniveau. Daarvoor zal het kabinet experts laten reflecteren op de sociaaleconomische gevolgen van het voorgestelde Meerjarenprogramma in lijn met de rechtvaardigheidsprincipes uit het WRR-rapport over klimaatrechtvaardigheid en deze reflectie de Kamer samen met het Meerjarenprogramma doen toekomen.

Thijssen
Kröger

Aanleiding

- › Steeds meer aandacht voor verdeling van lusten en lasten in klimaatbeleid
- › Specifiek voor het Klimaatfonds is een amendement aangenomen: “Onze minister zal t.b.v. het opstellen van het MJP experts laten reflecteren op de sociaaleconomische gevolgen”
- › Wens om Kamer van meer informatie te voorzien om afweging te maken over wat ‘rechtvaardig’ is

Bestedingsdoelstellingen wetvoorstel Klimaatfonds (artikel 2, tweede lid)	Percelen	Indicatief budget (mld)	Waar komen de middelen terecht?
a) Een broeikasgas-neutrale energievoorziening in 2050	1. Kernenergie	5	Direct bij kennisinstellingen die onderzoeken verrichten, decentrale overheden die bijv. participatiesessies organiseren, eigenaren kerncentrales. Indirect bij huishoudens en bredere bedrijfsleven vanwege rol in energiesysteem (duurzame en betaalbare energie).
	2. CO ₂ -vrije Gascentrales	1	Direct bij eigenaren gascentrales. Indirect bij huishoudens en bredere bedrijfsleven vanwege rol in energiesysteem (duurzame en betaalbare energie).
	3. Energie-infrastructuur	4	Direct bij eigenaren energie-infra. Indirect bij huishoudens en bredere bedrijfsleven vanwege rol in energiesysteem (duurzame en betaalbare energie).
	4. Vroegefaseopscaling	15	Direct bij innovatieve energiebedrijven (bijv. producenten elektrolyzers). Indirect huishoudens en bredere bedrijfsleven vanwege rol in energiesysteem (duurzame en betaalbare energie).
b) Het stimuleren van de implementatie van technieken voor energie-efficiëntie en het stimuleren van de toepassing van hernieuwbare energie en overige broeikasgas-reducerende en circulaire technieken en maatregelen in het bedrijfsleven	5. Verduurzaming Industrie en innovatie mkb	3	Direct bij grootste industriële uitstoters en innovatieve mkb en indirect huishoudens en bedrijven die de eindproducten afnemen.
c) Het stimuleren van de toepassing van technieken voor energie-efficiëntie, van hernieuwbare energie en van koolstofvastlegging in de gebouwde omgeving	6. Verduurzaming gebouwde omgeving	7	Direct bij huishoudens, mkb en maatschappelijke instellingen, zoals scholen en ziekenhuizen.

Proces Klimaatfonds

Fase 1. Ontwikkeling

- Uitwerken en verbeteren maatregelen
- Opstellen deelprogramma's
- Kennis aan tafel sessies

Fase 2. Beoordeling

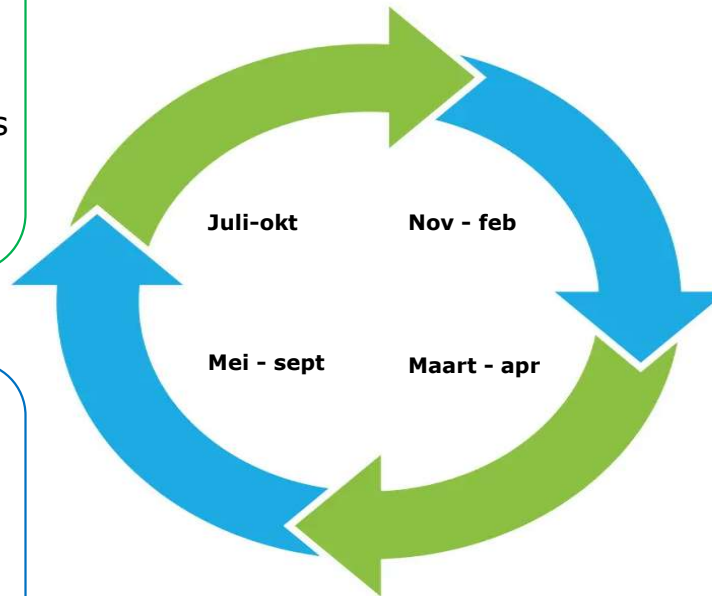
- Fondsbeheerder en ministerie FIN
- Adviezen onafhankelijke experts
- Evaluatie/monitoring maatregelen eerdere MJP's

Fase 4. Parlementaire behandeling

- Kamervragen en debatten
- Definitieve MJP

Fase 3. Voorjaarsbesluitvorming

- Integrale besluitvorming over subsidiëren, normeren en beprijzen
- Ontwerp-MJP

Vervolgproces

- > Maandag delen we het **verslag**. Graag **uiterlijk woensdag** jullie reactie daarop m.b.t. feitelijke onjuistheden.
- > Het verslag wordt bijgevoegd bij het Meerjarenprogramma en voorzien van een eerste appreciatie over hoe we hier opvolging aan willen geven.

Bijeenkomst reflectie rechtvaardigheid Klimaatfonds

Wanneer: Donderdag 31 augustus, 15.00 – 17.00

Waar: Bij EZK en via Teams, we horen graag of u fysiek of online aansluit

Aanleiding: In april heeft het kabinet, als onderdeel van de [Voorjaarsbesluitvorming Klimaat](#) het [ontwerp meerjarenprogramma Klimaatfonds 2024](#) met de voorjaarsbesluitvorming aangeboden aan de Tweede Kamer. Het Klimaatfonds is bedoeld voor additionele maatregelen die bijdragen aan het behalen van de reductiedoelstellingen in de Klimaatwet, de transitie naar een klimaatneutrale energievoorziening, economie en samenleving en een rechtvaardige klimaattransitie.

In het Ontwerp-Meerjarenprogramma Klimaatfonds 2024 (bijlage 2) is een uitgebreid overzicht opgenomen van de voorstellen die het kabinet de komende jaren wil stimuleren. Ook wordt daarin per perceel op hoofdlijnen omschreven bij wie de middelen uiteindelijk terechtkomen.

In Kamerbrief Voorjaarsbesluitvorming Klimaat heeft het kabinet aangegeven de aanbevelingen van de WRR over [Rechtvaardigheid in klimaatbeleid](#) ter harte te nemen. Het kabinet gaat vaker de rechtvaardigheidsprincipes die ten grondslag liggen aan beleid expliciet maken en heeft de ambitie dat het pakket van klimaatmaatregelen samen tot een rechtvaardige verdeling leidt.

Tijdens het debat in de Tweede Kamer over de [instellingswet van het Klimaatfonds¹](#) (juli jl.) is een amendement aangenomen die wettelijk vastlegt dat de Minister voor Klimaat en Energie ten behoeve van het opstellen van het meerjarenprogramma experts zal laten reflecteren op de sociaaleconomische gevolgen. Graag onderzoeken we met verschillende partijen hoe een dergelijke reflectie eruit kan komen te zien. We zijn ons ervan bewust dat de huidige informatie in het MJP 2024 nog beperkte basis biedt om een uitgebreide analyse op de sociaaleconomische gevolgen van het Klimaatfonds en de verdeling daarvan uit te voeren. Desalniettemin willen we de Kamer graag al voorzien van een eerste korte reflectie op het MJP 2024. **In deze bijeenkomst vragen we jullie daarom een korte, 'light', reflectie te geven op de sociaaleconomische gevolgen van het ontwerp MJP 2024.** In een vervolgstap zullen we kijken welke informatie in de toekomst nodig is om deze reflectie te verbeteren. De uitkomsten van deze bijeenkomst zullen daarvoor als basis gebruikt worden. Een verslag met aandachtspunten van deze bijeenkomst nemen we graag op in (een bijlage van) het definitieve MJP 2024, die samen met de begroting op Prinsjesdag publiek wordt gemaakt.

Deel 1: Reflectie op sociaaleconomische gevolgen van het ontwerp-MJP 2024

In het ontwerp-MJP 2024 vindt u drie informatiepunten voor de sociaaleconomische gevolgen:

- o De toelichting van het ontwerp-[MJP 2024](#) over waar de middelen neerslaan
- o De [reflectie van PBL](#) op de rationale voor subsidies die ten grondslag liggen aan maatregelen (weglek, betaalbaarheid, leveringszekerheid)
- o De generatietoets op het [nationaal isolatieprogramma](#) en op [laadinfrastructuur voor wegvervoer](#)

Er kan met verschillende lenzen gekeken worden naar de sociaaleconomische gevolgen en de verdeling daarvan:

- o Vanuit de lens van brede welvaart, met oog op de kwaliteit van leven hier en nu, en later en elders. Daarbij kan de generatietoets ook als uitgangspunt genomen worden.ⁱ
- o De WRR biedt met [hun rapport](#) 10 verschillende verdelingsbeginselen. Voor een reflectie op de verdeling van de sociaaleconomische gevolgen kan.ⁱⁱ

Vragen

- *Gekeken naar de neerslag van middelen per perceel, wat valt u op met betrekking tot de verdeling van deze neerslag? Zowel op perceel niveau als gekeken naar het totale MJP.*
- *Gekeken naar de reflectie van PBL met de rationale voor subsidies, wat valt u op m.b.t. de sociaaleconomische gevolgen van de rationale voor het geven van subsidie?*
- *Welke verdelingsprincipes van de WRR worden op het eerste oog volgens u met name toegepast? Welke minder?*
- *Gekeken naar het pakket aan maatregelen, wat zijn uw eerste indrukken vanuit het perspectief brede welvaart? Zijn er een of twee aandachtspunten hierbij te benoemen?*

¹ Zie ook de stand van zaken van de Tijdelijke wet Klimaatfonds op de website van de Eerste Kamer: [Tijdelijke wet Klimaatfonds \(36.274\) - Eerste Kamer der Staten-Generaal](#)

Deel 2: Toekomstige reflectie op sociaaleconomische gevolgen van klimaatbeleid met als doel het debat in de Kamer over rechtvaardige verdeling te ondersteunen

- *Op welke wijze kan een terugkerende reflectie van experts op de sociaaleconomische gevolgen van klimaatbesluitvorming, waaronder het Klimaatfonds, worden ingepast?*
 - o *Waarop zou zo'n reflectie moeten zien? Bijvoorbeeld op maatregelniveau, sectorniveau, totale beleidsmix van normeren, beprijzen, subsidiëren, etc.*
 - o *Hoe kan de samenhang met bestaande (klimaat)maatregelen het best meegenomen worden om een evenwichtige reflectie te geven op de sociaaleconomische gevolgen van uitgaven uit het Klimaatfonds?*
 - o *Hoe kan voldoende aandacht voor elders (andere landen) en later (toekomstige generaties), naast de gevolgen voor het hier en nu worden geborgd in een dergelijke reflectie?*
- *Wat moet in het proces van besluitvorming over klimaatbeleid, worden georganiseerd, cq expliciet aan de orde komen, om een reflectie ook te kunnen doen?*
 - o *Biedt bijgevoegde aanpassing van het fiche daar voldoende houvast voor?*
- *In welke fase dient een reflectie plaats te vinden? Bijvoorbeeld wanneer concept maatregelen/MJP wordt verstuurd naar de Kamer, of juist daarvoor (tezamen met de PBL-reflectie op doelmatigheid)*

ⁱ Hiervoor kunnen de onderwerpen vanuit de generatietoets bijvoorbeeld gebruikt worden:

- o Inkomen
- o Onderwijs
- o Arbeidsmarkt
- o Woningmarkt
- o Persoonlijke veiligheid
- o Gezondheid
- o Klimaat en duurzaamheid
- o Natuur, milieu en grondstoffen
- o Democratie en participatie

ⁱⁱ De WRR identificeert 10 verdelingsbeginselen, verdeeld over 4 categorieën.

